

Արարատի ներկայ համարում հրատարակում ենք մի հետաքրքիր կանոնադրութիւն, որ ստացել է խմբագրութիւնս Արժ. Եսայի վարդապետ Աստուածատրեանից, որ երկար տարիներ Մանչեստրում և Լոնդոնում յաջորդութեան պաշտօն էր վարում։ Կանոնադրութիւնը վերաբերում է Մոլդաւիոյ Պոթուշան և այլ քաղաքաց Հայ պատանեկաց ժողովին։ Նա հաստատուած է Ս. Էջմիածնի եղիազար կաթողիկոսից (1680 - 1691) ապա Աղէքսանդր կաթողիկոսից, ապա Արղութեանց Յովսէփ կաթողիկոսից (առաջնորդութեան ժամանակ 1790 թ.) և ի վերջոյ Բեսարաբիոյ Գրիգոր Արքեպիսկոպոսից (երեւի Ջաքարեան)։ Ուրեմն այդ կանոնադրութիւնը մինչև ներկայ դարուս առաջին քառորդը գոյութիւն ունեցել է։ Կանոնադրութիւնը պատանեկաց բարոյական կրթութեան է իսկապէս փորձարարում, նա որոշում է այն հոգեւոր և մարմնաւոր պարտականութիւնքն, որոնք իւրաքանչիւր հայ պատանեակ պարտական էր սրբութեամբ կատարել։ Ջանցառուն կրում էր պատիժ, որ աւելի կայանում էր տուգանաց մէջ յօգուտ եկեղեցւոյ կամ որևէ բարի գործի։ Ամեն հայ պատանի 12 տարեկան հասակից (երեւի մինչև ամուսնանալը) պարտական էր մտնել ժողովի մէջ, որ կառավարում էին ժողովից ընտրած պատանեկապետն և ընտրեալք։ Իւրաքանչիւր պատանի որոշեալ տուրք էր վճարում յօգուտ ժողովի գանձարանին, համեմատ իւր կարողութեան։ Այս կանոնադրութիւնը ցոյց է տալիս, որ Մոլտաւիայի գաղթական Հայերը յոյժ զաւակասէր են եղած և մեծ հոգ և խնամք տարած են իրանց զաւակաց դաստիարակութեան վերայ, պատանեկութեան ժամանակից վարժեցնելով նրանց իրանց թէ հոգեւոր և թէ հասարակական պարտականութիւնքը սրբութեամբ կատարելու։ Դպրոցների և այլ դաստիարակական հաստատութեանց պարտքը լցոյցել են այգպիսի կանոնադրութեամբ։ Ուստի՞ ծագել է այդ կանոնադրութիւնը — հետաքրքրական է շատ։ Յայտնի է որ Մոլտաւիոյ հայ գաղթականք զանազան կողմերից եկած են։ Արդեօք այդ կանոնները պատանեկաց համար իրանց բուն հայրենիքից — այսպտանից բերած են և նոցա թուլանալը տեսնելով, հաստատել տուած են Ս. Էջմիածնայ եղիազար կաթողիկոսից, և ապա ուրիշներից, նրանց յաջա պատանեկաց աւելի սրբագործուած ցոյց տալու համար, թէ նոքա տեղական ծագումն ունին։ Դժբաղդաբար մեր մատենագիրք ազգային կեանքի նկարագրութիւն թողած չեն։ այլ աւելի ուշք դարձրել են և իրանց գրութեանց նիւթ արել են կամ պատերազմական անցքերն ու բնական երևոյթներն և կամ կրօնական — եկեղեցական խնդիրները։ Իրաւ է պատանեկաց եկեղեցի յաճախելու, մեծերի հետ յարգանք վարուելու, նրանց հնազանդելու սովորութիւնքն զրեթէ ընդհանուր եղած են Հայերիս մէջ մինչև վերջին ժամանակներն և շատ տեղերում այժմս էլ կայ։ Իայց իրրև սովորութիւն և ոչ թէ կանոններով որոշուած պարտականութիւն եղած է այդ։ Մոլդաւիոյ Հայ պատանեկաց կանոնադրութիւնը

յիշեցնումէ մեզ Հին Սպարապետացի կանոնները, որոց պատանինքը որոշեալ հասակն առնելից յետ պատկանում էին հասարակութեան և դաստիարակում էին հասարակական հաստատութեանց մէջ, բոլորովին ազատ ծնողաց իշխանութիւնից և ազդեցութիւնից, նոյնը մասամբ երեւումէ և՛ Մուղաւիոյ հայ պատանեկաց կանոնների մէջ, ըստ որում Մուղաւիայի հայ պատանեակը ժողովի մէջ մասնից յետ, բոլորովին ենթարկւում է ժողովի որոշումներին, որոնց դէմ ոչ ծնողք և ոչ ազգականք նրան պաշտպանելու իրաւունք ունեն։ Զանազանութիւնը նրանումն է, որ Սպարապետին ստանում էր զինուորական դաստիարակութիւն և դառնում էր հայրենեաց քաջ զինուոր, իսկ Մուղաւացի հայ պատանեակը կրօնական—հասարակական դաստիարակութիւն էր ստանում, հասարակութեան ապագայ ընտիր անդամ և լաւ քրիստոնեայ լինելու համար։

Եթէ Մուղաւիոյ հայ պատանեկաց կանոնադրութիւնը տեղական ծագումն ունի, նա պէտք է հետևողութիւն լինէր տեղական ժողովրդոց սովորութեան, բայց այդպիսի սովորութիւն, որքան մենք կարգացած ենք Մուղաւացւոց վարուց և բարուց նկարագիրը, նոցա մէջ չէ եղել, ուստի և՛ կմնայ մեզ կարծել, որ եթէ Մուղաւիոյ հայ պատանեկաց կանոնադրութիւնը տեղական է, նա պէտք է լինի հետևանք այն հանգամանքի, որ հայ գաղթական ծնողք գուցէ տեսնելով իրանց զաւակաց վարուց և բարուց փոփոխութիւնը և նոցա իրանց կրօնական և ազգային զգայմանց ու պարտականութեանց մէջ թուլանալը, խառնոթելով տեղական պատանեկաց ընկերութեան մէջ և յաճախ յարաբերութիւն ունենալով նոցա հետ, կազմել են այդ կանոնադրութիւնն ու նրան Հայ եկեղեցու վարչական գլխի՝ ընդհանրական Հայրապետի հաստատութեամբ սրբագործած, որպէս զի կարողանան իրանց զաւակներին Հայ եկեղեցու գրկում և հայ ազգայնութեան մէջ ամուր պահել—նրանցից առանձին կանոններով կաշկանդուած մի եղբայրութիւն կալմելով, որ պիտի ունենար իւր պարտականութիւնքը դէպի եկեղեցին և ազգը։ Իսկ այժմ երբ այդ կանոնները բարձի թողի արած են ներկայ դարու սկզբից (որովհետև նոցա հաստատութեան և քործադրութեան մասին յիշատակութիւն չկայ) նկատւումէ Մուղաւիոյ Հայերի մէջ ևս, կարծես, ամեն ուրեք ընդհանրացած անտարբերութիւնը, Թէ այսպէս և թէ այնպէս, բանասիրաց թողնելով հետազոտել Մուղաւիոյ հայ պատանեկաց կանոնադրութեան ծագումն, արժան ենք համարում յայտնել, թէ ցանկալի է, որ ներկայ բարոյական, կրօնական ու հասարակական պարտականութեանց զգացմանց նուազման ժամանակ, համեմատ տեղական հանգամանքներին և պահանջներին կազմուէին նմանորինակ գեղեցիկ պատանեկական եղբայրութիւնք, իրանց գլխաւորներով և կանոններով, որով պատանեակք ներկայումս կարող կլինէին պահպանուել բարուց ապականիչ շատ սովորութիւններից և կշառնային ընտիր անդամք հասարակութեանց։

ԿԱՆՈՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ.

1.

Յամի ներմարմնութեան ֆրկչին 1690. և Հայոց ՌՃԼԹ.

եղև ի ճուրճովու 1) Մնիքլուշն.

Նախ՝ ի փառ ամենաորայ երբքութեանն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ. երկրորդ՝ ի յիշատակ ապագայից մերազնեաց և երրորդ՝ վասն կառավարութեան եղբայրութեանն երիտասարդաց, այսինքն, կորճուորացն Պօչանու, Եաշու, և Ուրմանու:

Ի Կաթողիկոսութեան Հայոց Տեառն եղիաղարու ի Փոխանորդութեան Առաջնորդի տեղւոյն Սէչովու վանից Տեառն Օգսէնոտիոտի մակ՝ Վրժրէս գոչ վարդապետի.

Եւ յԱւագիւրհոցութեան

Տեառն եղիայի մակ՝ Մնորուլին 2):

Որովհետև պարտ և հարկաւոր է՝ վերոյգրեալ քաղաքացն ունել և պահել զկործնուցն պրաստաւան 3) վասն թաղման մեռելոց իւրեանց և վասն ուրախութեան կենդանեաց իւրեանց, պարտ և հարկաւոր է նմանապէս տալ պրաստաւային զամրութիւն և զհաստատութիւն կանոնաց նորին. զի և վատահն 4) կարիցէ բարւոք մեծաւորութիւն առնել, և կորիճներն զիտացեն հնազանդիլ վատահին իւրեանց և այոպէս պրաստաւան եղիցի փառաւոր յաչօ ամենեցուն, արժանապատիւ ըստ արժանեաց և խաղաղ և անխռով ի մէջ եղբայրակցաց կըտրիճուեն:

Արդ՝ կանոնք և հաստատութիւն Պրաստաւայիս այս է.

(1) Զեօրջեալ Սէն-Միքլուշ (Ս. Նիկողայոսի քաղաք).

(2) Հարստ: (3) Ժողով պատանեկաց: (4) Պատանեկապետ:

Նախ՝ յաւուր ուխտակաւարու թեան իւրեանց, ամենեքեան խոստովանեալք և ապաշխարութեամբ հաղորդեցին մարմնայ և արեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. և այս է ճշմարիտ ուխտակաւարութիւն, որ մեզ ի նախնեաց մերոց աւանդեցաւ, և այսպէս առաւել ևս ընդունելի լինի մարմնաւոր ուխտն. այսինքն՝ կերակուրն և ըմպելին իւրեանց, զոր սովոր են և պարտին կատարել ամ ըստ ամէ այս պրաստաւայի կտրիճներն ըստ կարողութեան իւրեանց:

Երկրորդ՝ յաւուրս կիւրակէից ամենեքեան եղբարքն գան լսել և տեսնել զկատարումն խորհրդոյ պատարագին, չեկողին ճուրումն ¹⁾, թէ վատահ է՝ երկու շեշտաք, թէ կտրիճ է մէկ շեշտաք:

Երրորդ՝ իւրեանց ժողովրդեան մեռելոյ թաղմանն և փոս փորելոյ հանգիստին տուն հանգիստողն. չեկողին ճուրումն թէ փոսի թէ մոսի պաշխայ ²⁾, պաշխայ ճուրումն վայ. վատահին երկու երկու շեշտաք, կտրիճին մէկ մէկ շեշտաք:

Չորրորդ՝ պերպնճան ³⁾ խմէն կտրիճ ունենալուն ու խնդիրքին գօրայ ⁴⁾։

Հինգերորդ՝ նշանի բաժին. կտրճէ մէկ կտրմիր, սակայն խնդրուածքի ու ունենալու գօրայ. վատահն հետ պրաստաւային կարեն թողելուալ ⁵⁾ միջէն:

Վեցերորդ՝ պսակի ժամանակն ֆլօրի պարտ է առնուլ որպէս առաջնորդն և քահանայն:

Եօթներորդ՝ ուխտի ժամանակն ամենեքեան տարցին զիւրեանց ֆլօրին ըստ սովորութեանն:

Ութերորդ՝ ամենայն կտրիճ որ տուել հանդիպի, պարտական է պսակի ժամանակն երթալու հետ վատահին փեսայի յուրախութիւն յառաւօտուն մինչև ի պսակէն տուն դառնալն. չեկողին ճուրումն ըստ սովորութեան. իսկ յետ պսակին հարկի ժամանակն կամք կտրիճինն է գալ ես ⁶⁾ չգալ ի հարսանիս:

Իններորդ՝ պարտական է վատահն առաջի Աստուծոյ նախ

(1) Տուգանք, (2) Առանձին, (3) Սպախընձայ, (4) Համեմատ, (5)

(5) Թողելուալ, քահանայի, (6) Կամ, (7) Կողմնակի

որչափ կարն իցէ շտհել զպրաստաւան. զստալն շահեցնուլ՝ զշահեցուածն և օ առաւել շահեցնուլ՝ զյարութեան և զյայտնութեան հայրմերի և աւետիսի կելուրն¹⁾, զպսակին զթաղմանն և զայլ սովորականն զամենայն, ընդ գրով գրել, և չտալն նմանապէս զի յետ լրման տարւոյն համարս տայցէ առաջի եկեղեցականին, ժողովրդեան և պրաստաւային, որպէս զի՝ եթէ յետ համարս տալոյն գտանիցի շահաւետ պրաստաւային, առցէ զպատիւ բարի տնտեսութեան իւրոյ, և եթէ գտանիցի վնասաբեր, նմանապէս դորձուցէ զվնասն և առցէ զնախաւինս վնասակարութեան իւրոյ:

Դարձեալ, պարտական է վատահն կողաւարել զկտրիճներն ըստ արդարութեան, մի ըստ նենգութեան ատելութեան, կամ նախանձու կամ ակնարկութեան, զի զայնպիսին դատէ Աստուած, այլ հեղութեամբ խրատելով և շահելով զամենեւեան ըստ իւրաքանչիւր բնութեան, վասն զի՝ զայսպիսին սիրէ Տէր, և վասն այսորիկ զխաղաղութիւն պարգևէ:

Իսկ եթէ հանդիպիցի ոք ի կտրիճնուն միջէ, որ իցէ անհնազանդ, կռուարար, ունայնախօս, և կամ այլ ինչ չարութեան տէր, պարտ է դատել ըստ պրաստաւային, ոչ ի խում տեղն, յորժամ արեալ է, այլ լուրջուտ առնել զգատաստանն, և ապա յետ դատաստանին, որպէս և դատապարտեսցէ դատաստանն, այնպէս եղիցի:

Եւ եթէ խիստ գայթակղիչ լինի, զայնպիսին ի լանձուխն²⁾ այնքան դատեսցին, մինչև ապաշխարիցէ. և եթէ ծնողք կամ բարեկամք խառնիցին վասն կտրիճի որդւոյ կամ եղբօր և այլն, զայնպիսին թէ հոգեւոր և թէ մարմնաւոր պատժօք դատեսցէ առաջնորդն:

Վասն այսորիկ՝ արժան է կտրիճնուն գիտնալու թէ՝ որչափ խաղաղ և հնազանդ պարտին լինիլ իւրեանց մեծաւորացն, պրաստաւային և վատահն, որք ըստ այնմ ունիցին բարի անուն, փառք և պատիւ, և որչափ անհնազանդ լինին և

խռովիչ պրաստուպին, այնչափ ևս անորգած և անյարգի լինելոց են և ինքեանք և պրաստուպի անուն կու կոորի:

Ուստի՝ Դանայցեի ամհնեքեան զմիմեանս շահել և խրատել, լինել հնազանդ, առ ի կատարել զհրամանն վատահին չքովելու քուրթի 1) եւ ծեծի՝ այլ լսել զքորանգան 2) և կատարել մէկ ըլլայ:

Երթէ որպէս զի՝ զայս ամենայն կատարելով արժանի լիցին քառասուն մօնկանցն պակաց թէ աստ մարմնով և թէ անդ հոգւով, և ևս ընկալցին զիստա և զպատիւ յամենեցունց և սիրելի լիցին թէ Աստուծոյ և թէ մարդկան. զոր Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս իւր ամենակարող զօրութեամբն հաստատեցէ ի ի սիրտս կորիճնուն և տպէ նոցա զօրութիւն աճել և բաղմանալ սիրով և խոնարհութեամբ ի մէջ նոցա, և մեծանալ յաչս ամենեցուն: Եւ մեք ևս Աստուածային օրհնութեամբ և նախախնամութեամբ օրհնեմք և հաստատեմք զպրաստուպայս այս, յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ, և խոստանամք սիրելի լինել սիրելեացն նորա և թշնամի թշնամեացն նորա: Ուտի և ի հաստատութիւն յիշատակարանիս գրի ես Օգ. Վ. Վ. զիմ մօհրն 5) և զիմ ձեռնագիրն ի վերայ սորա: Թվին ՌՃԼԹ. տեպտ. ԺԲ:

Ի ճուրճովու Սնուիքլուշն. Ընդ իսկականին սոյն օրինակս համեմտէ, Գրիգոր Արքեպիսկոպոս Սրբոյ Կջմիածնի և Առաջնորդ Մօլտովալախիու և Պեղարապիու, և կաւալէր:

Զկնի հաստատութեան պրաստուպիս, հաճոյ թուեցաւ կրտորճնուն վատահ զնելու ըզ Ստեփանն՝ որդի Պօջանու Լուսիկ երեսփոխանին, զոր և խնդրելով գրին առաջի վերոյգրեալ ժողովրդեանն: Արդ՝ ի ժամանակի վատահութեան իւրոյ, գտան կորիճվորք այսօրիկ:

Յանկ և կարգ կորճվորացն Պօջանու, Եաշու և Ռումանու,

ի ժամանակս վառահոլութեան Ստեփանին:

Ստեփանն վառահոլ.	Մանուկն Կիւրեղինը.
Լէպէան Զատիկինը.	Յակոբն Սէրաթցինը.
Անտրեաշն Միթթըյինը.	Յակոբն Ասցինը.
Լուսիկը Զատիկինը.	Լէպէան Տիագօնինը.
Մարտիրոսն Յովհաննէսինը.	Յակոբշան Լուսիկինը.
Խաչերեսն տէր Զատիկինը.	Խաչիկն Սէլվիարին աղբարը.
Սահակը Տառուրինը.	Զահնոն Տուրազինը.
Մինասը Գայինտրայինը.	Վարդիկը Վասիկինը.
Խաչիկն Խաչերեսինը.	Օվանէսը Խաչգոյինը.
Դօտերը Սէրաթցինը.	Յակոբշան Սիմօնինը.
Ստեփանն Գրիգոր Յուսէփինը.	Յուսէփն Գրիգորինը.
Խաչիկն Մանուկինը.	Մարտիրոսն Օվանէս եկեղեցականինը.
Միթթեան Զապուլինը.	Սագօն Խաչատուրինը.
Յակովբն Սէլվիարին աղբարը.	Վարդանը Խաչգուլեցին.
Լուսիկն Թորոսինը.	Թորոսն Խնկանոսինը.
Ասուատուրը Խաչգոյինը.	Գրիգորն Վարդիկինը.
Նիկօլն Զատիկինը.	Ղազարն Լուսիկինը.
Թորոսն Երիցփոխանան.	Թորոսն Անտօնինը.
Խաչիկն Միթթըյինը.	Կիրակոսն Տօնիկինը.
Օվանէսն Տումպուրանիբինը.	Յովհաննէսն Ախէնճանինը.
Խաչիկն Գօշողան.	Ասուատուրն Սիմանոնինը.
Գրիգորն Յակոբինը.	Աչար Զուգովանի որդի.
Խաչատուրն Գանտրայինը.	

Որոց ջամն եղև 45.

Կոնդակ՝ Յովսէփ Արքեպիսկոպոսի իշխանադն Արղուսթեանց, որով վերստին հաստատէ զկարգ և զկանոնս սլրաստաւայի՝ որ հաստատեալն էր 100 ամօք յառաջ քան զինքն:

Քրիստոսի փրկագործ Աւետարանին պաշտօնեայ և լուսազարդ Սրբոյ Աթոռոյն Էմիւսթէնի ծայրագոյն նուիրակ Ռուսոց երկրի ամենայն Հայոց Առաջնորդ, Հիմնագիր Նոր Նախիջևանայ և այցելու ընթ իշխանութեամբ երկուց կայսերայն ելեալ բոլոր Հայոց Ազգիս Յովսէփ Արքեպիսկոպոս:

Յորմէ Աստուածային ամենաւատ օրհնութիւնն և նախախնամական գթութիւնն հանդերձ ստուգիւ սիրով սուրբ Հոգւոյն ճշմարտի, ծաւալեսցի և հանգիցէ ի վերայ համայնից հայկապետ օրհնեալ ժողովրդոյդ՝ սիրելի և հոգեւոր որդւոցդ մերոց, և լուսածին զաւակացդ մօրն մերոյ լուսաւորուի գերազանց և Սուրբ Աթոռոյն էջմիածնի, որք ի յԱստուածախնամ քաղաքս Փօթիչան կայք զեռնդետով՝ Քահանայից, իշխանաց, մեծատանց, տօլլաթաւորաց, վաճառականաց, երեցիոխաց և գանձապետաց, Արհեստաւորաց և առհասարակ օրհնեալ ժողովրդոցդ ամենից, մեծաց և փոքերց, ինդալ ի Տէր յարագուարճ ցնծութեամբ և բերկրութեամբ, ամէն:

Շնորհք ընդ ձեզ և երկնաւոր խաղաղութիւն յԱստուծոյ Հօրէ ամենակալէ և ի Տեառնէ մերմէ Յիսուսէ Քրիստոսէ, և ի սրբոյ Հոգւոյն կենսարարէ, իջեալ հանգիցէ ի վերայ ձեր, եկեացէ և բնակեսցի առ ձեզ իբրեւ զյորձանս գետոց և որպէս զվտակս աղբերաց յորդահոս բլիմամբ և առաւօտայէս ծաւալմամբ, ընդ որոյ հովանաւորութեամբն զօրացիք միշտ. ամէն:

Այլ և օրհնեսցէ զձեզ Տէր Աստուած մեր և զարդարետու պայծառացուացէ զամենեսեանդ հոգւով և մարմնով, տամբք և տեղեօք, որդւովք և դստերօք, զարմօք և զաւակօք, ազգօք և ընտանեօք, ուրելիօք և բարեկամօք, ընչիւք և ապրանքօք, անդօք և անդաստանօք, այգեստանօք և բուրաստանօք, առիւք և տրիւք, շահօք և վաճառօք:

Նաեւ՝ տացէ ձեզ Տէր Աստուած մեր զերկար կեանս և առողջութիւն, կարողութիւն և զօրութիւն, առ միմեանս ճշմարիտ սէր և միաբանութիւն, և պրօստաւային ձերոյ, այսինքն ժողովոյդ պատանեկաց՝ հաստատութիւն և բարւոք հնազանդութիւն և բարեաց գործաց ձերոց յաջողութիւն, որպէս զի աճիցէ և բազմացի ի վերայ ձեր օրհնութիւն Աստուածային օրըստօրէ և հանգիցէ ի հոգիս և մարմինս ձեր յարածամ. ամէն:

Եւ ընդ շնորհածաւալ օրհնութեանս մերոյ, ծաներուք սիրելի որդիք մեր, և լուսածնունդ զաւակունք Սրբոյ Աթոռոյն էջմիածնի, զի ըստ հրամանի Աստուածային՝ զրոց, ամենայն

ծնող պարտական է իրատել և ուսուցանել զծնեալն, և ամենայն ծնեալ պարտական է զխրատն ծնողին իւրոյ լսել, առնել և կատարել: Աոյնս գոյ բնականաբար առ ամենայն մարդիկ զի Աստուածադիր սահման է տպաւորեալ և ունակացեալ ի բնութիւնս մարդկային, որով ամենայն աշխարհ կառավարի: Եւ որպէս ի մէջ մարմնաւոր հարց և զաւակաց գոյ այս կանոն, այսպէս և ի մէջ հոգեւոր հարց և որդւոց: Եւ հոգեւոր հարց են հոգեւոր վերակացութիւն եկեղեցւոյ սրբոյ, այսինքն հայրապետք, վարդապետք, և քահանայք, որոց հոգեւոր խրատուց և կանոնացս պարտին լսող և կատարող լինել հոգեւոր որդիք նոցին, այսինքն, ժողովուրդք եկեղեցւոյ սրբոյ, համայն բանաւոր հօտքն Քրիստոսի, ըստ այնմ զոր ասէ առաքեալն սուրբ. «Ունինդիր լերուք առաջնորդաց ձերոց և հպատակ կացէք նոցա »:

Արդ՝ ըստ այնմ հոգեւոր պարտաւորութեանս մերոյ, մինչ հանդիպեցաք ի քաղաքս Փօթիշան, և կամեցաք զհոգեւոր բարեկարգութիւն ինչ առնել սրբոյ եկեղեցւոյ մերոյ, որպէս և արարաք քանի մի կանոնիւք, ապա աղերս մատուցին մեզ, առ հասարակ ժողովուրդք քաղաքիս, նորոգել զվաղեմի սովորութիւնն պրօստաւայ կոչեցեալ պատանեկաց:

Զհետ երթեալ և մեր նախնեացն մերոց սրբազանից հայրապետացն սրբոյ Աթոռոյն Էջմիածնի և ամենայն Հայոց (կաթողիկոսի) Տեառն Աղէքսանդրու Զուղայեցւոյ և ի ժամանակի նորին եղեալ Մշովու սուրբ Օգոստոս վանից առաջնորդի տեառն Օգոստոս Արքեպիսկոպոսի, ևս և հոգեծին ծնողին իմոյ ի Քրիստոս հանգուցելոյ երանութեանցն Աստուծոյ արժանաւոր տեառն Սիմէօն հոգելոյս հայրապետին ամենայն Հայոց և բարձրագահ Սրբոյ Աթոռոյն Էջմիածնի. որ ըստ խնդրոյ Մշովու ժողովրդեանն, ի ձեռն Քփիրենց ազնուամեծար Աղազայ Յովհաննէոսի որդի ազնիւ Աղազայ Գրիգորին, նորոգեալ էր ի Սուրբ Էջմիածին Տեառն Աղէքսանդրու կաթողիկոսի հրամանաւ եղեալ կանոնս պատանեկաց. յՕգոստոսեայ Արքեպիսկոպոսէն ի ՌԻԻԹ Թուռջն մերում և յուշիս ժԴ:

Ահա զնոյնն նորոգ գրել ետու և իմով ձեռամբ ստորագրեցի

և իմ մեծ կնքովս կնքեցի և վերահաստատեցի, զի այսու կանոնաւ վարեացին Աստուծով զօրացեալ պատանեակք Փօթիշանու օրհնելոյ քաղաքիս, և պատանեկապետք նոցին որպէս կանոնացեալ է ի ներքոյ, զորս հրամայեմ պահել անխափան և կատարել:

Ձայս կանոնս և օրէնս կարգեցի և հաստատեցի ի մէջ Քրիստոսասէր ժողովոյն պատանեկաց, որ պրաստաւայ կոչի ըստ սովորութեան գաւառիս, յորում բնակիմք:

Որպէս զի սոյն պրաստաւայ կոչեցեալ ժողովս պատանեկաց, լիցի ի ներքոյ ձեռաց և հրամանաց եկեղեցական իշխանին, որ է գործակալ մեր և սրբոյ Աստուածաշէջ և Քրիստոսակերտ Աթոռոյն Եջմիածնի:

Եւ եկեղեցական գործակալն այն պարտն է կարգել և տնօրինել զժողով պատանեկաց այսպէս.

Նախ՝ պարտ է նմա զամենայն նորահաս պատանեակս յերկոտասան ամացն ի վեր ժողովել ի միասին ի ժողով մի, զի կայցեն միաբանութեամբ, և յամենայն գործառնութիւնս հասարակականս, որ իւրեանց վայելի ի միասին իցեն:

Երկրորդ՝ եկեղեցական գործակալն պարտի զերկուս գլխաւորս ընտրել ի միջոյ նոյն ժողովեալ պատանեկացն և կացուցանել ի վերայ նոցա գլխաւորս և պատանեկապետս (որք ըստ սովորութեան գաւառիս Վատահ կոչեն) և հրաման տալոյ նոցա մերով հրամանաւ և իշխանութեամբ, և ի մէնջ զվկայական և հրամայական գիր ևս տալ ի ձեռս նոցա, որպէս զի՝ իշխանութիւն ունիցին ի վերայ ժողովոյն պատանեկաց, և մի այլ ոք իշխեսցէ ի վերայ նոցա, բայց միայն ի ներքոյ ձեռաց և հրամանաց եկեղեցական գործակալին իցեն յամենայն ժամ: Եւ զգատաստանս պատանեկացն նոյն պատանեկապետքն արացեն, և հրամայեսցեն իշխանարար զինչ առնել արժան իցէ նոցա, որպէս ի ներքոյ ցուցանելոց եմք, և առնել տայցեն նոցա զամենայն գործս և զպաշտօնս որ իւրեանց պատկանի, առ ի հաստատութիւն ժողովոյն իւրեանց: Եւ նոյն ժողովն պատանեկաց պարտին հնազանդիլ և խոնարհիլ պատանեկապետացն իւրեանց և զամենայն օրինաւոր և ըստ կարգի հրամայեալն ի

նոցանէ ըստ հրամանի կոնդակիս առնել և կատարել յօժարութեամբ մեծաւ, որպէս զի՝ արժանասցին ողորմութեան և գութութեանն Աստուծոյ, և զշնորհս մօրն մերոյ լուսատուի Սրբոյ Աթոռոյն Էջմիածնի ընկալցին, և զօրասցին զօրութեամբ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, և երկնաձիւր պարգեւօք ամենասուրբ Հոգւոյն Աստուծոյ:

Ուրեմն՝ և դուք, սիրելի որդիք մեր, համօրէն պատանեակք Աստուածախնամ՝ քաղաքիս Փօթիշանու, պարտիք զհնազանդութիւն և զորդիական հարազատութիւն ձեր ցուցանել, զկանոնս և զսահմանադրութիւնս անխափան կատարել, որպէս ի նախնեաց հետէ ունիք ի ձեզ հաստատեալ. որք և պարտիք ժողովոյ՝ ձեր (որ պրատաւայ կոչի) յորդւոց յորդիս և մինչև ի յաւիտեանս ժամանակաց հաստատուն պահել ի յԱստուածախնամ՝ քաղաքս:

Եւ արդ՝ հաստատութիւն ժողովոյս պատանեկաց այսու կերպիւ պարտի լինել:

Յառաջագոյն մինչ գան պատանեակքն և մտանին ի ժողովն, զկնի երկոտասան ամաց իւրեանց, պարտին տալ զկանոնեալ տուրսն իւրեանց (զոր պերպնծայ կոչեն ի գաւառոջս), ի ձեռս պատանեկապետացն և այս նախընծայ տուրքս պատանեկաց՝ երեք կերպիւ է ըստ կարողութեան տուողին:

Առաջինն՝ Զձ. ստակ. երկրորդն՝ Դձ ստակ, և երրորդն՝ Բձ ստակ, զորս և արկանել պարտին ի գանձանակն Սրբոյ եկեղեցւոյն, առ ի հաստատութիւն ժողովոյն իւրեանց, և պարտին ամենայն պատանեակք և պատանեկապետք, զայս պարտքս տալ, որ է հոգեւոր պարտք իւրեանց, և զանուանս տուողացն պատանեկապետքն պարտին գրել ի մէջ գրքոյն պատանեկաց՝ յորում ամենայն համաժողով պատանեկաց անուանքն գրեալք են. (որ ըստ գաւառին սովորութեան կոչի գաղաստիկ): Իսկ ամենայն կանանք և կարգք ժողովոյս պատանեկաց կրկին են, մին առ հոգեւորն վերաբերի և միւսն ի մարմնաւորն. հոգեւորքն են՝ վասն շահաւէտութեան հոգւոյ, և մարմնաւորքն՝ վասն օգտից մարմնաւոր գործառնութեանց, հոգեւորաց առաջինն է այս, զի ժողովն պատանեկաց, զուխտն իւրեանց կատարեսցեն,

գործ ի ընէ անտի կանոնեալ են վասն սոցա, որ ի նշանագրեալ աւուրն երթիցեն միաբանութեամբ ի սուրբ վանքն Օգոսէնոսի, և զհոգեւոր ուխտն կատարեսցեն, և յայնմ ուխտի աւուրն պարտին ամենայն պատանեակքն խոստովանիլ և հաղորդիլ ի կենարար մարմնոյ և արենէն Քրիստոսի, և ապա զմարմնաւոր կերակուրն պատրաստել, ոչ թէ միայն վասն աղքատաց վայելելոյ, որովմ նախապէս են պարտական, այլ և վասն ժողովրդեանն ուտելոյ և ըմպելոյ, և նորօք ուրախութիւնս և ցընծութիւնս առնելոյ:

Եւ ոյ որ ի պատանեկաց ոչ եկեսցէ ի յայն ուխտն իւրեանց ԲՃԿ. ստակ տուգանս տացէ վանիցն:

Երկրորդ՝ պարտ է ամենայն պատանի, ոյ որ ի տան գտանիցի ի պատրաստի, երթալ ի թաղումն մեռելոց և թաղել զնոսա թէ հարուստ իցէ մեռեալն և թէ աղքատ, որք պարտին ի միասին գտանիլ ի փորել գերեզմանին, և յես այնորիկ ի թաղելն զմեռեալն՝ վառեալ մոմեղինօք, և ոյ որ ի փորելն զգերեզմանն՝ անդ ոչ գտանիցի Խ. ստակ տացէ տուգանս: Իսկ ոյ որ բաժանման մոմեղինին ոչ ժամանեսցի, Լ. ստակ տացէ տուգանս, իսկ թէ պատանեկապետքն իցեն, երկու տակ (կրկին) տացին տուգանս:

Երրորդ՝ եթէ որ ի պատանեացն՝ առանց հրամանի պատանեկապետին ելցէ ի միջոյ ժողովոյն և գնացէ ի յիւր բանն և ի գործն և ոչ հարցանիցէ զպատանեկապետն՝ Լ. ստակ տուգանս տացէ թէ կամայ և թէ ակամայ:

Չորրորդ՝ պարտին ամենայն պատանիքն ի տօնի ծննդեանն Քրիստոսի ի խթման երեկոյին երթալ ի տունս իւրեանց պատանեկապետացն վասն աւետիս ասելոյ, և ապա ընդ պատանեկապետացն ի միասին երթիցեն ամենեքեան ի տունս ամենայն ժողովրդեանն ասել զաւետիս թէ մեծատանց և թէ աղքատաց, և ամենայն ժողովուրդքն պարտին ըստ կարողութեան տալ նոցա դրամս, որ վասն շինութեանն սուրբ եկեղեցւոյ և պայծառութեան նորին է: Եւ որ պատանի որ ոչ երթիցէ ի տուն պատանեկապետին ասել զաւետիս՝ մէկ հարիւր ստակ տուգանս առցեն ի նմանէ վասն եկեղեցւոյն, թէ կամայ և թէ ակամայ:

Հինգերորդ՝ նմանապէս ի սուրբ Յարութեան Զատիին, ի մեռելոց երկուշաբթի օրն, պարտին երթալ ի տուէն պատանեկապետացն, վասն Քրիստոս յարեալ ասելոյ, և նոքօք հանդերձ երթալ ի տուէն ամենայն ժողովրդեանն և զՀայր մեր ասել վասն ննջեցելոցն հոգւոց ի յիշատակ նոցին: Եւ ով որ ոչ հրթիցէ նոյնպէս մէկ հարիւր ստակ տուգանս առցեն ի նմանէ:

Վեցերորդ՝ ամենայն պատանիք պարտին ի սուրբ Զատիին տալ զկանոնեալ թեմինն, որ է տուրք ինչ հոգեւոր, և այս ևս երեք կերպ, ըստ կարողութեան և ըստ պատուոյ: Պատանեկապետքն իւրեանց համանման պատանեօքն տացեն Կ. Կ. ստակ, իսկ քան զնոսա նուաստքն ԽԵ. ԽԵ. ստակ, և շատ յիտինքն Լ. Լ. ոտակ զոր պարտին ամենայն պատանիքն՝ անխափան տալ, զի հոգեւոր պարտք է իւրեանց, որ է վասն աղքատ մեռեալս թաղելոյ, և վասն յիշատակ լինելոյ ի մէջ եկեղեցւոյն:

Եօթներորդ՝ յամենայն շաբաթ օրն պարտական են պատանիքն տալ զպատարագիս, և այս վառն հոգւոց վախճանեալ կրտորճացն է, և վասն անփորձ պահպանութեան կենդանեացն իւրեանց:

Ութերորդ՝ թէպէտ յամենայն աւուր պարտական են յեկեղեցիս երթալ ի ժամ՝ աղօթից, այլ՝ մանաւանդ յամենայն միծօր և յամենայն կիւրակէի անխափան պարտին երթալ յեկեղեցին, և ի ժամ՝ իւղաբերից աւետարանին և ի սուրբ պատարագին անդ գտանիլ: Եւ ով որ ի ժամ՝ ընթերցման իւղաբերից աւետարանին յեկեղեցւոյն ոչ գտցի, ԺԵ. ստակ տուգանս տացէ, իսկ որ որ ի ժամ՝ սուրբ պատարագին անդ չլինիցի՝ Լ. ստակ տացէ:

Եփներորդ՝ պարտ է ժողովոյն պատանեկաց յամենայն տարի զյիշատակ շինել ի մէջ եկեղեցւոյն, և կամ որիշ բան ինչ հօգալ վասն եկեղեցւոյն զինչ որ պէտք լինիցի:

Ահա այս վերոյգրեալքս են հոգեւոր կանոնք, զորս պարտական են անխափան կատարել ամենայն ժողովն պատանեկաց:

Իսկ մարմնաւոր կարգ և կանոնք ժողովոյն պատանեկաց այս է:

Նախ՝ պարտին ամենայն պատանիքն ի միջոյ իւրեանց ընտրել

վասն ինքեանց զպատանեկապետս, և պատանեկապետքն՝ ընտրողութեամբ պարտին լինել և ի միջոյ ժողովոյն պատանեկաց: Յակայն միայն պատանեկաց ընտրելոյն ոչ կարեն պատանեկապետ լինիլ մինչև ոչ հաստատեսցեն զնոսա եկեղեցականքն, ուստի՝ իշխանքն և եկեղեցականքն պարտին տալ նոցա հրաման լինել գլխաւոր պատանեաց և կոչել պատանեկապետ, զի հաստատուն լիցի ի գործն:

Երկրորդ՝ պատանեկապետքն պարտին կատարել զամենայն կարգ և զկանոնս որք գրեալ են ի մէջ կոնդակիս ըստ հրամանի մերոյ, և ամենայն պատանիք պարտին հնազանդ և խստարհ լինիլ ի ներքոյ ձեռաց եկեղեցականին, եւ եթէ պատանեկապետքն կամ ժողովն պատանեկաց ունիցին ի մէջ իւրեանց զդատաստան ինչ առնելոյ, ուր և իցէ, և դատելի պատանին իւրեանց դատաստանին չհաւանիցի, կարող է քարշիլ զդատաստանն զայն առաջի եկեղեցականին, և եկեղեցականն իշխանօք և ծերովք հանդերձ արդարապէս արասցէ զդատաստանն նոցին, և եթէ պատանեկապետքն կամ պատանիքն եկեղեցականաց դատաստանին չհնազանդեսցին, այնպիսիքն առցեն զպատիժ ըստ հրամանի մերոյ և եկեղեցականին, և այնպիսւոյն տուգանքն է ԺԲ. հօխայ մօմ, զոր առցեն ի նմանէ կամայ և ակամայ և տայցեն վանիցն:

Երրորդ՝ ժողովն պատանեկաց ոչ կարէ դատել զպատանեկապետն առանց եկեղեցականաց, զի իշխանք են ի վերայ ժողովոյն, նմանապէս և պատանեկապետքն ոչ կարեն դատել զբոլոր ժողովն պատանեաց, այլ միաբանութեամբ իւրեանց ընտրեալ պատանեացն, հրաման ունին դատելոյ զանկարգն ի միջոյ պատանեացն ուլ ոք և իցէ, թէ տուգանօք և թէ պատժօք, բայց արդարութեամբ արասցեն զդատաստանն:

Չորրորդ՝ պատանեկապետքն պարտին ընտրել իւրեանց հաւանութեամբն ի միջոյ իւրեանց զմանա գլխաւորս ի մէջ ժողովոյն և զոր ինչ զդատաստանս առնելոյ լինին՝ ընդ նոսա ի միասին արասցեն:

Հինգերորդ՝ ամենայն պատանի որ դեռ ոչ է հասեալ ի ԺԲ տարին, զվերոյգրեալ պերպնծայ տուրսն տալոյ կամքն իւրն է:

այո՞րինքն, կամ ի գանձանակն դրամ՝ ձգել և կամ ժողովոյն պատանեկաց հարկս տալ, իսկ յետ երկուտասան ամացն, պարսէ ժողովն պատանեկաց կամայ և ակամայ առնուլ ի նմանէ զգանձանակն և գրել զանուն նորին ի մէջ գրքոյն պատանեկաց, զի պարտս ունին ամենայն ծնողք, որ ի հասանելն զաւակին իւրեանց ի հասակս պատանեկութեանն զինի ծի ամացն, տարցեն զնա առաջի ժողովոյն պատանեաց և տացեն զպերպընծայ կոչեցեալ դրամն գանձանակին և զհարկն, սիրով և յօժար կամօք, զի եղբայր լիցի միւս եղբարցն, և զՍուրբ Էջմիածնայ օրհնութիւնն առցէ, որպէս միւս եղբարքն առեալ են, և զհարկն տացէ ժողովոյն որպէս պարտ է, զի գանձանակն հաստատեացի վասն սուրբ եկեղեցւոյն ձերոյ շինութեանն և հաստատութեան ձեր պատանեացդ ժողովոյն, զի հաստատ մնացցէ որպէս ի վերոյ գրեալ է. ուստի անխափան պարտին տալ:

Վեցերորդ՝ պարտին ամենայն պատանիք տալ զՔլորին, որ սահմանեցեալ է և ապա գրեսցին անուանքն ի մէջ գրքոյն պատանեկաց, և այս հասարակապէս, զի զոր ինչ տացէ մէկն, նոյնպէս և միւսն և այլն նոյնպէս:

Նօթներորդ՝ պարտին ամենայն եղբայրակիցք ժողովոյն պատանեկաց ըստ ամենայնի հնազանդ և խոնարհ լինել հրամանաց պատանեկապետացն, զոր ինչ և հրամայեսցեն ինքեանց, զի արժանի լինիցին օրհնութեանն միւրոյ և մի ընկալցին զպատիժս, վասն զի՝ հնազանդութիւնն է մայր ամենայն յաջողութեանց բարեաց, իսկ անհնազանդութիւնն է մայր ամենայն չարեաց գործոց, վասնորոյ ոչ հնազանդողքն, փոխանակ սիրոյ՝ զդառնութիւն, և փոխանակ օրհնութեան, զանէծս և զպատիժս առնուն, և զնզովս ժառանգեն:

Ութերորդ՝ ի մէջ այս պատանեկաց ժողովոյ դատաստանին ոչ ոք իշխեսցէ խառնիլ, ոչ հայր, ոչ եղբայր, ոչ ազգական և ոչ ընկեր վասն ընկերի. ամենեւին բան ոչ ունիցին ընդ նոսա: Ապա թէ ոք չհնազանդիցի տացելոցս և խառնիցի ի մէջ դատաստանի նոցին՝ ծի մարչիլ տուգանս առցեն յայնպիսոյն վասն վանքին, և ուրիշ տուգանս ևս առնուցուն ի նմանէ հանդերձ ծերօք, մինչև որ մեղայ աստացէ և դարձցի:

Իններորդ՝ պարտին ի տարւոյն երկու անգամ ընթեռնուլ յամենայն տարի զկոնդակս զայս առաջի ժողովոյն պատանեկաց, զի ամենայն պատանիք զիւրեանց կանոնն և զսահմանն լսիցեն, և ի միտս իւրեանց պահեսցեն և արտացեն:

Տասներորդ՝ ամենայն նշանուած պատանի՝ յորժամ որ կամիցի երթալ և պսակիլ՝ պարտ է նախ զհաշտելս թիւնն առնել ընդ պատանեկապետացն, տալ զբաժինն եկեղեցւոյն, որ է երեք կերպ, ապա տալ և զհարկն պատանեկաց ժողովոյն, ապա թէ ունիցի հրաման պսակելոյ, զի առանց այսպէս առնելոյ, ոչ ունի հրաման պսակելոյ:

Մեծասաներորդ՝ յորժամ որ հորսանիք լինելոյ լիցի՝ պարտին ամենայն պատանիքն երթալ ի տուն պատանեկապետին և ընդ նմա ի միասին երթիցեն ընդ առաջ հարսանեացն, բերցին յիկեղեցին ի պսակել և երթիցեն ի տունն փեսային և մինչև ի վերջն սպասաւորեցեն հարսանեացն, և ոլ որ ոչ երթիցէ ի տուն վատահին, որպէս գրեցաւ, տուգանս առցեն ի նմանէ ԲՃ. ստակ:

Երկոտասներորդ՝ յորժամ վատահքն ժողովեսցեն զպատանիքն ի մէկ տեղ, ինչ բանի համար որ լինի, պարտին ամենայն պատանիքն անդ ժողովել առ նոստ, և որ որ ծուլացի կամ ընդգէմ կացցէ և ոչ գնացցէ ի ժողովն առ պատանեկապետն, տուգանս առցեն ի նմանէ ԳՃ ստակ: Արդ՝ որ որ հնազանդէ մեր կարգին և մեր հրամանին, զայս վիրոյգրեալ կարգ և կանոնս պարտական են մի ըստ միոյն պահել և կտորել իսկ ոլ որ սոյն կանոնացս և կարգացս չհնազանդի, և կամ ոլ որ հակառակ կայցէ պրաստաւայ լինելոյն և չկամիցի որ պրաստաւայ լինի, զանէծս և զնզովս ընկալցի յԱստուծոյ և տուրք Աթոռոյն էջմիածնէ և ի գերիշխան գլխոյն մերմէ և ի մէնջ, ամէն:

Երկայնաբազուկ Արղութեանց Եիօշբէգի որդի Յովսէփ Արքեպիսկոպոս Ռուսաց երկրի Հայոց ազգին. ծայրագոյն նուիրակ Ս. Աթոռոյն էջմիածնի, հիմնադիր նոր նախիջևանայ և

այցելու Բեզարաբիու և Մուգավիու Հայոց, որք են ենթ իշխա-
նութեան երկուց կայսերացն: Նորոգեցի զկոնդակս պրաստա-
ւայի պատանեկաց ժողովոյն ըստ խնդրոյ բոլոր հասարակու-
թեանն Փօթիշանու ժողովրդեան մերոյ, յամի Ցեառն 1790, և
ի հայոց թուականին ՌՄԼԹ. ի փետրուարի 20. ի քաղաքս Փօ-
թիշան. յերեցփոխութեան և ի գործակալութեան պ. Մար-
տիրոսին Ըմբէի, և ի վատահոլութեան պրաստաւային Սահակին
Մարտիրոսեան և Յովհաննէսին Գրիգորեան, և վառն առաւել
հաստատութեան մեծ կնքովս իմով կնքեցի:

1811, յապրիլի 10. Ներկայիս գտանեցեալ մեծ պրաստաւայի
կարիճներն Պօթիշանու, զորս Ցէր զօրացուցէ բարեկարգու-
թեամբ, ամէն:

1. Վատահ Սահակ Նիգօշի.	17. Խաչերես Վարդանի Էրուշդեան
2. Վատահ Գրիգոր Անտօնշեանց.	18. Կարապետ Վարդանի Էրուշդեան
3. Գէորգ Մրզիկի.	19. Յովհաննէս Զատիկի.
4. Ստեփան Դաւթի Կոյլեաւեան.	20. Դաւիթ Մանուկի.
5. Խաչիկ Գրիգորի Աբրահամեան.	21. Յարութիւն Յօնիկի Պօլֆոսեան
6. Լուսիկ Ստեփանի Գաթարձիւեան	22. Գէորգ վատահ Աւետիքի
7. Յովհաննէս Գրիգորի Զօմաքեան	23. Ստեփան Դրանխօլ Գարուծիւնի
8. Բարսեղ Գրիգորի Զօմաքեան	24. Դօտիրաշ լէպէա Յակովբի.
9. Յովսէփ յՏի. Յօհանի Եակովբեան	25. Ղազար Ուրմանլի Մկրաշի.
10. Աստուածատուր յՏաի. տէր	26. Յարութիւն Դրանխօլ Քրիստոս-
տուրի.
11. Յարութիւն Դաֆէճի Դաւթի.	27. Գրիգոր Մանուկի Պաղտատեան
12. Մահաի. Ղազար յՏաի տէր	28. Յովհաննէս լէկլի Յօհանի
Առաքելի.
13. Յօնիկ Նիգուլայի Սչովեցւոյ.	29. Անտօն Մրզիկի.
14. Անտօն Յովհաննիսի Պալասան-
եան	30. Գրիգոր Խաչիկի Դուրեցդեան
15. Մարգիս Յովհաննիսի Պալասան-
եան.	31. Օգսէնա Խուսկեան Յակովբի.
16. Յարութիւն Հրվլցի Աղայիկեան	32. Աւետիք Պաղտատարի.
	33. Առաքել Սուքիասեան.
	34. Դաւիթ Պիղաի Պօղոսի.
	35. Յօնիկ լէպէա Գրիգորի.

108. Յովհ. Պօլժոս Սահակի	123. Անտոն Գաթէճի.
109. Աւետիք Պօլժոս Սահակի.	124. Յարութիւն Բաթարեան.
110. Յարութիւն Գոռնուհար Սահակի	125. Ուրսուլ Նոյնեալ Դօսերաշի.
111. Յօհան Գրիգորի Յօհաննեանց.	126. Աստուածատուր Յրկիչ Յարութիւնի
112. Ալեքսան մէի. Յակոբի	
113. Գեորգ մէի. Յակոբի.	127. Սարգիս Պալասանի.
114. Կարապետ մէի. Յակոբի.	128. Ղազար Սօքոնար Խաչիկի
115. Յակոբ տիրացու Սահակի.	129. Յովհ. Երկայն Օգոստոսի.
116. Յովհ. Գրիգորի Յ. Յակոբեան.	130. Վարդան Գաթարճի Յակոբի.
117. Լաճի Նոյն Պր. Բր. Բր. Բր.	131. Պօղոս Նիկոյի.
118. Խաչերես Յօհն. տէրտէրեանց.	132. Նիգօլ մէի. Լուսիկի.
119. Յարութիւն Ուրմանցի Մկրտչի.	133. Աստուածատուր Մնացի Գօթո-բարինց
120. Մանուկ Խաչիկի Մանուկեանց.	
121. Գրիգոր Անտոնի Մատրեանց.	134. Պօղոս Սամնցի Անտոնի.
122. Պօղոս մէի. Յակոբի	

Այսպիսի են այժմ ի Փօթիշան գտանցեալ պրատուալի կըտրիճքն, զոր կրկին օրհնութեամբ հաստատեցաք: Գրիգոր Արքեպիսկոպոս Սրբոյ էջմիածնի և առաջնորդ կողմանցս Հայոց:

ԿՐՕՆԻ ՈՒՍՈՒՑՈՒՄՆ.

(Շարունակ. և վերջ):

Ա. Աստուծոյն — Նախապարտապարտութիւն և Կաթարճութիւն.

Իւրաքանչիւր մեթոդական միութիւն կամ հաստուած պէտք է ունենայ իւր որոշ նպատակը. այս նպատակը հաղորդելուց յետոյ սկսուած է Ա. աստիճանը. այստեղ պէտք է սանիկի ունեցած հին իւրացուցանող մտապատկերները և փոքր յիշեցնել, որպէս զի նոր. նիւթի ըմբռնումը զիւրին լինի: Ուրեմն Ա. աստիճանի գլխաւոր գործն է յաջորդող պատմութեան համար հոգ պատրաստել. դորա հասկացողութեան համար աշխատել և մանկանց սրտերը սպասող գրութեան մէջ գնել: Այս նախապատրաստութեամբ մենք սանիկների մէջ արթնացնում ենք այն մտապատկերներն, որոնք նոր տրուելիք նիւթի հետ կապակցութիւն ունին. ուրեմն ուսուցիչն առաջուց պէտք է մտածէ և կշռադատէ թէ ի՞նչ մտապատկերներ պէտք է վերարտադրել սանիկի գիտակցութեան մէջ, նա պէտք է սանիկի